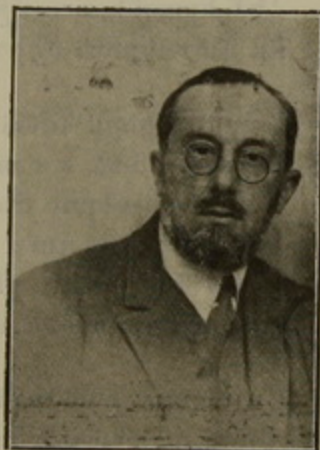

Մ Ո Ր Ի Ս Ս Ա Ր Գ Ի Ս Ո Ֆ

Փարիզ, համբաւաւոր Բիզպրի տէ լիլան մէջ, քսանեւհինգ տարի առաջ, գիշեր մը, խումբ մը զուիցերիացի նկարիչներ ու արձանագործներ մեծ ազմուկով կը խօսակցէին երկար սեղանի մը շուրջ: Մօրիս Սարգիսօֆ հրէնուանքն ունեցած էր հոն ըլլալու՝ ոչ շատ հեռու Բօտօ տը նիտրըհաուզըրնէն: Զմայլանքով կը գիտէր զայն, ինչպէս բնական է որ շատ երիտասարդ արուեստագէտ մը գիտէ փառքով լի երէց մը, այսինքն թէ ուտելն ու խմելը մոռցած՝ աչքը վրայէն չէր զատեր: Բօտօ տը նիտրըհաուզըրն, կարճ ու հաստ, թաւամազ, այծամարդակերպ, եւ իր կարծիքներուն մէջ վճռական, պէտք էր գրաւիչ ըլլար, երբ՝ պատահաբար բարձրացուցած՝ սիկարէթի մոխիրուն եւ խառնաշփոթ ձայներու ժխորին մէջ չէս գիտեր ինչ բուն ճշմարտութիւններ կը գոտարայն նիւթերէն մէկուն վրայ որ «չնորհքով մարդոց» անտանելի կը դարձնեն, նոյն իսկ կէս գիշերէն առաջ, արուեստագէտներու եւ արուեստասէներու խելացի վէճերը հանրային վայրերու մէջ: Արդ, պատահեցաւ որ Պ. տը նիտրըհաուզըրն, բակիքն բակէ յետոյ, իր պընակին նայեցաւ ու զարմացաւ հոն չտեսնելով՝ իր շուքրութի գէզին վրայ՝ սօսիւր զոր ապահով էր կերած չըլլալուն: Պ. տը նիտրըհաուզըրն կախարդանքներու չէր հաւատար, բայց մարդոց չարանճիրութիւնները կը ճանչնար: Իսկոյն համոզուեցաւ թէ իրեն կատակ մը ըրած էին եւ արիւնը գլուխն ելլել կը սկսէր

արդէն: Աւա՛ղ, այդ մեծ մարդը յաճախ ցոյց տուած է, բաժակ ի ձեռին, որ ունէ բան միջակօրէն ընել չէր գիտեր. բնաւորութեամբ արդէն սովորաբար բաւական գիւրազրգիռ, սոսկալի կը դառնար բարկութեան մէջ՝ եթէ

ՄՈՐԻՍ ՍԱՐԳԻՍ

մանաւանդ գինարբուքն ալ գլուխը տաքցուցած ըլլար: Փոթորիկ մը կը սպասուէր. Բօտօ, ամպերով ծածկուած, արդէն կ'որոտար: Բայց երիտասարդ Սարգին քաղաքավարութեամբ իրեն զգացուց որ երջիկը պէտք էր փնտռել այնտեղ ուր որ էր, շուքրութի կոյտին ներքեւ ուր վարպետը՝ խօսած ատեն՝ զայն ինքն իսկ թաղած էր: Պ. տը նիտրըհաուզըրն գտաւ զայն հոն ու հանգարտեցաւ: Երբ խմացաւ որ Մօրիս Սարգիսօֆ Փարիզ կուգար արձանագործ ըլլալու

Համար, ըստ անոր, իր հատու ձայնովը, թէ
կ'ուղէր տեսնել ինչ որ գիտէր բնել եւ թէ հե-
տեւեալ օրը ժամը ութին պիտի սպասէր անոր
իր Տիւթօ փողոցի աշխատանոցին մէջ: Ապա-
հով չէ որ Պ. տը նխարըհառուգըրն այդ գիշեր

սուած ու վերստին գտնուած երչիկին մէջ որ
բարեացակամ տրամադրութիւն ստեղծեց Բօ-
տօի մէջ Մորիս Սարգիսօֆի համար՝ այնպիսի
բոսկի մը ուր՝ զինքը արձանագործութեան մը-
ղերու կարող վարպետի մը դեռ հանդիպած

Մորիս Սարգի. — Պաշտպան Ոգիին գլուխը

քնացած ըլլայ, բայց երկրորդ առտուն իր տը-
ւած ժամադրութեանը գտնուեցաւ: Սարգիսօֆ
հաճելի եղաւ իրեն: Բօտօ որոշեց զայն իրեն
աշակերտ առնել:

Ճակատագրական բան մը կար այդ կոր-

չըլլալուն պատճառով՝ Սարգիսօֆ իր ձիրքերուն
մասնաւորապէս առոր հակելուն մասին կը
տարակուսէր եւ ինքզինքին կը հարցնէր թէ
պէտք չէ՞ր արդեօք որ նկարչութիւնը կամ
գրականութիւնը նախընտրէր:

Բոսո լուսաւորեց այդ երիտասարդը իր ճշմարիտ բաղձանքներուն ու հակամիտութեանց մասին, անոր մատնանիշ ըրաւ իր կեանքին նպատակը. զայն անդառնալիօրէն յանձնեց արձանագործութեան: Տիկին Լ. Ֆլորանթէն, որ այնքան խորապէս ի վեր հանած է Սարգիի գործին իմաստն ու տարողութիւնը՝ տրուեստի բարձր քննադատութեան իր յօդուածներէն մէկուն մէջ, այդ կէտը շատ լաւ ի յայտ բերած է.

«Մենք շատ բան պարտական ենք Բոսո տը նիտըրհաուզըրնին, կը գրէր ան 1918ին, անոր կը պարտինք արձանագործութեան ինչ ըլլալը տեսական ձեւերով սահմանած ըլլալը: Անոր կը պարտինք տեսակ մը յուզմունքներ որոնց որակը մէկհատիկ է: Վերջապէս՝ անոր կը պարտինք Մորիս Սարգիսօֆը:

«... Մորիս Սարգիսօֆ մտահոգ էր մինչեւ այն օրն ուր դտաւ Բոսոն, եւ այդ օրը անոր կեանքին ամենէն կարեւոր օրն եղաւ: Եւ իրօք, Բոսո բոլոր արձանագործներուն մէջէն ամենէն ատակն էր այդ արուեստագէտն ըմբռնելու եւ ուղղելու: Տարբերու նուիրապետութիւնը գոյութիւն ունի. Բոսո անոնցմէ չէ որ, զգալու այլազան եղանակներ ունենալով, կը ջնջեն զանոնք եւ անոնցմէ մէկը միայն կը վերապահեն: Իր արձանագործութիւնը երաժշտութիւն, նկարչութիւն եւ բանաստեղծութիւն է, բայց ան մեր զգայարաններուն կը ներկայանայ ինչպէս գործ մը որուն միայն ձեւակերպական յատկութիւնն է որ անոր գոյութեան իրաւունքը կ'ապահովէ:

«Այդ է որ կը փնտռէր Սարգիսօֆ: Միացումը ուժերուն որ, իր մէջ եթէ գէշ զոգախառնուէին, կրնային իրարու թշնամի դառնալ. անոնց կարգաւորման հետ՝ անոնց ներդաշնակ ու տրամաբանական արժէքաւորումը: Բոսո պէտք էր զայն հասկնար, եւ հասկցաւ զայն, բայց նախ անոր սորվեցուց թէ ինչ է ձեւ մը եւ թէ ինչպէս ծաւալ մը գոյութիւն ունի միայն՝ կախում ունենալով ուրիշ ծաւալներէ ո-

րոնց մէջ կը թափանցէ եւ կ'ազդուցուի... Անոր հասկցուց թէ բրուտի կաւով չէ որ մարդ մօտըլէ կ'ընէ, այլ այն երկու աստուածային բաներով որ են ստուերն ու լոյսը»:

... Մորիս Սարգիսօֆ ծնած է 1882ին: Մայրը նկարիչ էր, զուտոր Ժիլլէ նկարչին, մօրեղբայրը՝ կիտուածանկարիչ, մեծ հօրը հայրը՝ փորագրանկարիչ: Մորիս Սարգիսօֆ արեան մէջ ունէր արուեստը, եւ բնական է որ զծագրութեան ու ձեւին վրայ խօսակցութիւնները զոր մանուկ հասակէն լսած էր, այն խանդավառ հետաքրքրութեամբ զոր տղաք ունին մեծերը շահագրգռող բաներուն համար, իր մէջ սերմանած ըլլայ բուն ճաշակ մը եւ տրամադրութիւններ զեղարուեստներու համար:

Այդ կոչումը կը յամառէր իր մէջ, թէեւ սրղէն ոչինչ ըրած էին անոր ընդդիմանալու համար, երբ իր ուսումն աւարտեց Քարվէնի քօլէժին մէջ, այնպէս որ առանց ունէ պայքարի՝ 1907ին մտաւ Ժընէվի Գեղարուեստից վարժարանը: Երեք տարի մնաց հոն: Պէտք է յիշել որ իր այդ ուսանողական առաջին շրջանէն է որ նկարչութիւնը ձգեց՝ ոչ առանց ցաւելու՝ եւ արձանագործութեան հետեւեցաւ:

Գսաներկու տարեկանին Ժընէվը կը թողու եւ կուգայ Փարիզ, հարուստ՝ իր մասին պատրանքներով զոր շուտով կը թօթափէ: Ամիսներով, միայնակ կ'աշխատի Սարգի, մեծ անըստուգութեան մը մէջ. յետոյ բաղդը կ'ունենայ Բոսոին հանդիպելու՝ այն հանգամանքներուն մէջ զոր վերեւ յիշեցինք, եւ ահա արձանագործ կը դառնայ ան: Հասուն է հիմա՝ նոր անձկութիւններու համար:

1914էն առաջ, Սարգի կը ցուցադրէր «Նասիօնալ»-ի սալօնին մէջ: Իր գործերը հոն փափկաճաշակներուն ու հասարակութեան կողմէ հաւանութիւն գտան: Մասնաւորապէս սքանչացում պատճառեց Փոքրիկ Չերքեզիւնցի պատանեկան գլուխը, որուն չարժուն արտայայտութիւնը մեղմօրէն բարբարոս հրապոյրը, լուրջ զգայնատութիւնը սեւեռած է՝ 1912ին:

Այդ գործը մեզի վերջին ծայր կարեւոր կը թը-
ւի: Անոր մէջ կը տեսնենք Սարգիին ամբողջ,
լիովին համաձայն հանճարին հետ որ իր մէջ
կայ: Հոն կը տիրանայ, առաջին անգամ ըլ-
լալով, վայրկեանի մը համար, իր սեփական
ստուգութեանը: Անմիջապէս յետոյ պիտի կոր-
սընցնէ զայն, որովհետեւ ինքն իսկ զայն մէկդի
կը դնէ: Յաճախ զայն պիտի վերադտնէ՝ նորէն
ինք իր մէջէն անկից փախչելու համար, մին-
չեւ այն օրն ուր իրեն պիտի տրուի վերջապէս

ձուց, եւ անկից ի վեր այլ եւս միշտ ժրնէվ
ապրեցաւ: Իր դարձէն յետոյ՝ առաջին քանի մը
տարիները, շարունակեց Փարիզ «Աշնան սալո-
ն»ին զրկել իր գործերէն, մինչ կը մասնակցէր
նաեւ Զուիցերիոյ բոլոր ազգային ցուցահան-
դէսներուն, Նէօչաթէլ, Պալ, Պէրն, Զիւրիխ,
Վինթերթուր, Ժրնէվ: Պատին ունեցաւ զնա-
հատուելու Պուտամիւշթի, Վենետիկի եւ Պրիւ-
սելի ցուցահանդէսներուն:

1914էն 1928, մասնաւոր ցուցադրութիւն-

Սարգի. — Ռուս ուսանողուի

անոր մէջ ինքզինքին տիրապետել, իր տաղան-
դին հասունութեանը բարձրանալ, այդ ստու-
գութենէն ստանալով չափի ու ակնահաճոյ ուժի
այն կարողութիւնը որուն համար այսօր զինքը
կը ծափահարենք:

Պատերազմը Սարգիին նորէն մեզի դար-

ները զոր սարքած է ժրնէվ, Միւզէ Ռաթի եւ
Կալրի Մօօսի մէջ, արտասովոր հետաքրքրու-
թեամբ մը ընդունուեցան. եւ հաճոյքն ունե-
ցանք նկատելու որ արուեստասէրները շատ ու-
շաղիբ էին Սարգիի բնաշրջութեան հետեւելու:

1921ին քանդակեց հսկայական կերպա-

րանքը «Պաշտպան Ոգի»-ին, որ Աշխատութեան Միջազգային Դիւանին հիւսիսային ճակատին վերեւ կը կանգնի, եւ հարթաքանդակներ նոյն շէնքի զոնտաջքի մեծ սանդուղին համար, յճին կողմը: Պ. Մաթթէ - Քլօտէ այդ Ոգիին արժէքը շատ լաւ ի վեր հանած է. «Թէեւ պարագայական դործ, ատիկա սակայն Սարգիի լաւագոյն արտադրութիւններէն մին է: Այդ կերպարանքը պարզութիւն ու վեհութիւն ունի, կ'արտայայտէ ճիշդ ինչ որ պէտք է արտայայտէ: Եւ, ինչ որ կը վալլէ արդէն հովանաւոր Ոգիի մը, ան ունի համակ կրօնական ծանրախոհութիւն մը: Ան մարմին մը կը հազցնէ վախի մը եւ յոյսի մը որ աշխարհի չափ հին են: Այդ կրօնական մտահոգութիւնը՝ Սարգիի ուրիշ գործերու մէջ ալ կ'ընդերեւայ եւ զանոնք տարօրինակէս կ'աղմուսցնէ: Անոնց մէջ կը գտնենք, ոչ թէ կեղծուած միամտութիւն եւ ապստրուած միատիքականութիւն, այլ քիչ մը այն յուզմունքէն որ բարեպաշտ պատկերներու երբեմնի քարակոյիին ձեռքը կը վարէր»:

Ատիկա բոլորովին ճիշդ է, եւ հոս Պ. Մաթթէ-Քլօտէ կը թուի սահմանել այն զգացումը որ կ'ողեւորէ «Աւետում»ը եւ Սրբունիներու երկու դէմքերը զոր Սարգի պիտի աւարտէր 1926ին, «Քօլին»ի Մատուռը զարգարելու համար: Նոյն տարին, մարմարով կը յօրինէ կարտինալ Մէրմիյեօի շատ գեղեցիկ կիսանդրին որ կը գտնուի Քարուժ, Սէնթ - Քրուայի եկեղեցւոյն մէջ:

1930ին, վերջապէս, Ժընէվի Համալսարանին մէջ կանգնուեցաւ Ռաուլ Փիքթէ ուսուցչապետին կիսանդրին: Զուիցերիոյ եւ Գերմանիոյ շատ մը մոլեռանդներ, ի միջի այլոց՝ Ժընէվի, Սոլէօրի, Էլպէրֆելտի թանգարանները, Սարգիին զնած են կարեւոր գործեր՝ պոռնզէ կամ քարէ:

1931ին, Զիւրիխի Քունսթհաուսը հիւրընկալեց Սարգիի գործերու ամբողջական հաւաքածու մը, ցուցադրելու համար փետրուար ամսուն:

Կարելի է Սարգիի գործին համար ըսել թէ այս վերջին տասը տարիէն առաջ, ան յահա թատերաբեմը եղաւ սուր պայքարի մը զոր իր մէջ կը մղէին հակում մը, թերեւս սլաւ, դէպ ի երազուն դադափարարանութիւն մը, դէպ ի անորոշ շնորհներ, դէպ ի անուշ ու բանաստեղծական ակնարկութիւններ եւ առոյգ ճաշակ մը, բոլորովին Փրանսական կամ՝ կըրնանք ըսել՝ բոլորովին լատինական, դէպ ի դրական ճշմարտութիւնները եւ իրենց ուղղակի արտայայտութիւնը: Այեծուի ու այլապան, միշտ շահեկան, մերթ շուարեցուցիչ՝ նոյն իսկ իր յաջողմանց մէջ, այդպիսի դործ մը շատ ճոխադարձ մտքի մը հաղուադէպ չարչարանքներն ու զմայլելի մեղամաղձութիւնը կը յայտնէ: Այսօր այս տրամադրութեանց, երբ անոնք կը նկատուին արուեստագէտի մը մէջ, արդիական մտահոգութիւն անունը կը տրուի:

Ես քաջութիւնն ունիմ խոստովանելու թէ պէտք եղածէն աւելի չեմ հաւատարար դիտական մտահոգութեան: Անշուշտ, ըմբռնել եւ արտայայտել իրականը՝ միմիայն ի սէր իրականութեան (նոյն իսկ եթէ ան գոհիկ ըլլայ) ու տեսանելի աշխարհին միմիայն զգայական փառաբանութեանը համար, անկման նուազ ապահով նշան մը չէ քան երազին միջոցով բնութենէն ու կեանքէն հեռու փախչելու եւ պրոնզին կամ քարին մէջ ատոնց լոկ տեսլականացած պատկերացումը սեւեռելու կամքը: Բայց ասիկա ամէն ժամանակ տեսնուած է, կ'ուզեմ ըսել՝ բոլոր վրդովեալ ժամանակաշրջաններուն, ժողովուրդներու պատմութեան ինչպէս եւ անհատներու կեանքին մէջ. ուշագրաւ է որ հանդարտ ժամանակաշրջանները կը յատկանշուին, ընդհակառակն, անհատներու ինչպէս եւ ժողովուրդներու համար, իրապաշտ եւ տեսլապաշտ կրօնի ձգտումներուն ներդաշնակ հաշտեցմամբ:

Պիտի առարկէք թէ կան արուեստագէտ-

ներ որոնք մաքի այդ անդորրութիւնը չեն ունեցած, և ևզած են ուրիշներ որ այն բոլորէն իսկ ուր ծնած են իրենց արուեստին՝ կը թուին հասած ըլլալ ատոր: Ծիւղ է, բայց կարծեմ թէ ատոնք բացառութիւններ են, — մէկ կողմէ՝ Պոթրիշեւի մը, և միւս կողմէ՝ Ռաֆայէլ մը... Գալով Բնութեան ու Գեղեցկին, կամ եթէ կը նախընտրէք՝ Իտէալին ու Ճշմարտութեան միջեւ այդ պայքարին, կամ Աստուածայինին և Ասորեային միջեւ այդ ընդդիմամարտութեան, ատիկա այնքան հին է որքան աստուածներն ու մարդերը:

Անիկա միթէ չ'երեւար, նրբամոլութեան հետ՝ որ անկման ուրիշ նշան մըն է, արձաններուն մէջ՝ ծերացող ու օտարին լուծին տակ իյնալու մօտիկ Աթէնքի շատ ճարտար քանդակագործներուն, երբ նոյն ատեն խուժանաւորները

մաւենիներուն, երբ իր աստուածներուն վերջինը երկինք բարձրացաւ, և երբ չորս հազար տարուան հնութիւն ունեցող հաւատքէ մը ուրիշ բան չմնաց բայց եթէ արարողութիւնները կոպիտ կրակապաշտութեան մը, որ զօրաւոր կը դառնար կրօնքի մը դէմ որ ծիծաղելի կ'ըլլար յորմէհեալ հանրային բարեպաշտութիւնը կարող չէր այլ ևս անոր հինաւորաց առասպելները կենդանացնել:

Աստուածներ չունեցող մեր ժամանակը նոյնպէս ժամանակ մըն է գոհիկ սնապաշտութեանց, որոնց մէջ պէտք է հաշուել նաեւ, կարծեմ, հաւատքը՝ մեքենական յատաճիւթութեան հետեւանքով մարդկային արարածին վերանորոգման, ուսման համատարածման բարիքին, սահմանազրկութիւններու ֆնջմամբ եղբայրութեան և հաւասարապաշտութեան, այսինքն

Սարգի. — Նստած կին

հոն կանանց ազատագրութեան և համայնական սեփականութեան բարիքները կը ներբողեն և երբ սոփեանները ընտանիքը ջնջելու հարկը կ'ապացուցանեն: Եգիպտոսի մէջ չտեսնուեցա՞ն միթէ ընապաշտ արձանագործութեան տխուր հրաշակերտներ, ճիւղ ինչպէս այսօր զանոնք կը յղանանք, այն միջոցին ուր Եգիպտոսը կը քրնանար՝ մեռնելու համար հովանոյն տակ բիւրաւոր սիւններու որ դաւակներն են Նեղոսի ար-

ընտրանին մեծամասնութեան յարմարող օրէնքին հպատակեցնելու ձգտումին:

Արդիական մտահոգութիւնը: Ի՞նչպէս գործը միայուն, պայծառ պիտի կարենայ ըլլալ, եթէ արտայայտէ միմիայն շարժունութիւնը, փոխանցականութիւնը «քունով համակ պաշարուած մեր փոքրիկ կեանքին», ինչպէս կ'ըսէ Շէքսպիր: Եթէ բանաստեղծը որ, հանդիսատես ու թարգման կեանքի և աշխարհի, զայն կը կապ-

մէ իր տեսածին պատկերովը, հոն՝ առօրեային մէջ յաւիտենականը չփնտռէ : Եթէ գործը, վերջապէս, չարտայայտէ մարդոց հօր հաւատքը՝ կա՛մ իրենցմէ անդին տեսնուն, կա՛մ փառաւոր կենդանիին անէացմանը՝ երբ անծանօթ հոգին կը դառնայ տիեզերական շարժումին որ կը կարգաւորէ նաեւ ծաղիկներու աճումը եւ աստղերու կշռութիւնը : Բայց այդ վրդովմունքը, այդ անկայունութիւնը, այդ վախերն ու անմիջական ու խուսափուկ իրականութեանց մէջն այդ ինքն իրմէ դուրս փախչելու պէտքը, նիւթական կեանքը փառաբանելու այդ խելայեղ ու կարծես յուսահատական կամքը, ի՞նչ ունին որ մասնաւորապէս արդիական ըլլայ : Ոչի՛նչ : Անոնք աւելի կամ նուազ ներուժութեամբ կը յայտնուին, ժամանակներուն, ժողովուրդներուն ու մարդերուն համեմատ :

Արդիական մտահոգութիւնը : Նո՞ր բան մըն է միթէ, որ քաղաքական անկայութեանը, ընկերութեան մէջ՝ խառնակմանը, աստուածայինին զգացման անանկութեանը համապատասխանէ մտքերու խառնաշփոթումը :

Դիտեցէ՛ք վերջապէս որ արուեստները, երբ կը ճոխանան, կ'ապականին...

Ձէ՞ք մտածեք բնաւ թէ հաւանական է որ հանդիսատես կ'ըլլանք՝ անդիտակցարար՝ Միջերկրականեան քաղաքակրթութեան յամր վրլուզման արդէն իսկ հուսկ մէկ փուլին : Մայրամուտն է կարգի մը, որուն վերջը պիտի տեսնենք, եւ ան դեռ մեր աչքին կենդանի է՝ ամբողջ սքանչելի անցեալովը զոր ունի : Չգարմանանք որ մեր ժամանակաշրջանը անկման չշաններ կը ներկայացնէ : Գոհ ըլլանք մանաւանդ որ դեռ կան արուեստագէտներ որ կրնան արտադրել, մեր օրով, իրենց զգալու զօրութեանց եւ ճանաչելու կարողութեան վերագտնուած հաւասարակշռութեան մէջ յղացուած գործեր եւ թէ կրնան տակաւին զգայութենէն գաղափարին բարձրանալ :

Դիտել տուինք արդէն որ Սարգիի պէս տաղանդի մը հանգրուանները որոշ եւ յաջորդական չեն : Ուստի եւ պիտի չփորձենք իրեն հետեւիլ քսան տարուան զնացքներու, հակազնացքներու, կապաւոր խոյանքներու, բուն վերադարձներու մէջն : Շատ զեղեցիկ յաջողումներով հարուստ, այդ թափառումը ի լնդի իր ինքնութեան՝ յաճախ պատահեցաւ որ յանգէր լեզի տարակոյսին, ու գրեթէ յուսահատութեան, որովհետեւ Սարգի երկար ատեն իր միտքը եղերականէն յաճախուած զգաց : Իր արձաններէն աւելի, իր փոքրիկ նկարները, բնանկարներ, ցոյց կուտային ինչքան վտանգաւոր կերպով կրած էր մեղամաղձութեան հրապոյրը : Բայց հոս պիտի չգրադինք փորձերովն այն նկարչին զոր Սարգի կրնար ըլլալ :

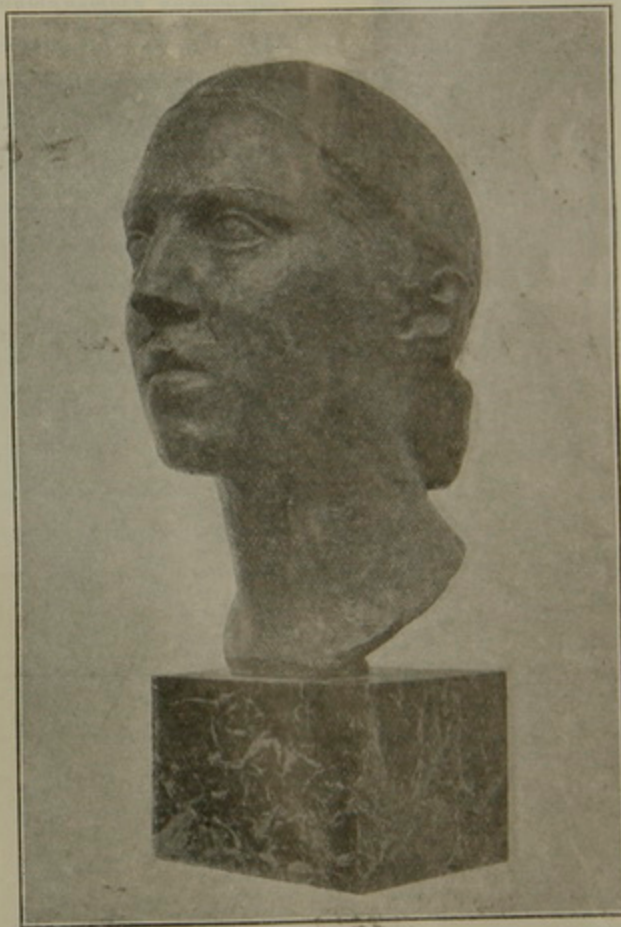
Պիտի յիշեմ միայն, զայն հակադրելու համար այդ Փոփրիկ Չերքեզուհիին, որուն վրայ խօսեցայ արդէն, եւ իր տաղանդին նորագոյն վերկայութեանց, որոնց վերարտադրութիւնները հոս կը հրատարակենք, շատ հետաքրքրաշարժ, շատ յատկանշական, շատ գրաւիչ գործ մը, զոր Սարգի չուզեց որ այս յօդուածին հետ վերարտադրենք, այն է իր Մեծարաւնի առ Վիկնի :

Սարգի, եթէ արհեստի բանաձեւերու եւ վարպետութեանց մէջ ինքզինքը կը գտնէ հոն, եթէ չի կրնար ուրանալ իր ձեռակերտը, այլ եւս ինքզինքը չի ճանչնար այն զգացման մէջ զոր այդ տարօրինակ կիսանդրիին վրայ կը գտնենք : Եւ սակայն անիկա ճարտար է եւ ուշադրաւ, շատ բան գրուեցաւ անոր վրայ, եւ մեծ գովեստներով, երբ Սարգի զայն հասարակութեան ներկայացուց : Ինչէ՞ն է որ, համբերատար հրճուանքի եւ ստեղծագործ խանդավառութեան մէջ ստեղծուած այդ գործը այժմ իր ջիղերուն կը դաչի : Որովհետեւ Մեծարաւնի առ Վիկնի մեծարանք մըն է այն երկու դեւերուն զոր, երկար ատեն կարծելէ յետոյ թէ անոնք իրեն կը ծառայէին, պարտաւորուեցաւ նուաճել ինք իր մէջ, դառնալու համար այն արձանագործը որ է այժմ : Երկու դեւ՝ կ'ըսեմ,

նկարչութեան դերը եւ բանաստեղծութեան դերը լուսագոյն է ըսել՝ գրականութեան դերը:

Այդ Մեծարանքն առ Վինչի հմուտ հիացման արտայայտութիւն մըն է Ֆիորենցական Վերածնութեան, որ հելլեն հնութեան առողջութիւնն ամբողջապէս անդիտացած է: Կարարղանքներով որոնց իր դիտութիւնն ու իր ճարտարութիւնը միայն կարող էին, Սարգի յուզուած քարին մէջ անցուց քիչ մը այն հրապոյրէն զոր ունի Ճոքոնտայի համբաւա-

տարուան ընթացքին հասած էին բաղձալու: Ներքին գեղեցկութիւն մըն է որ դուրս ելած է միայն վրայ գրոշմուելու համար. կուտակումն է, բջիջ առ բջիջ, տարօրինակ մտածումներուն, ուրուատեսիլ երազանքներուն, ամենաքնքուշ կրքերուն: Դրէք վայրկեան մը այդ պատկերը հելլենական սպիտակ դիցուհիի մը կամ հնութեան մէկ գեղեցիկ կնոջ քով, ի՞նչպէս պիտի տեսնէք անոնց վրդովուիլը յանկարծ՝ այս անծանօթ գեղեցկութեան առջեւ, որուն մէջ հո-

Սարգի. — Կենդանագիր Օր. A. B. ի

ւոր ժպիտը «... անթափանցելի եւ տարաժօրէն չարագոյծ»: Ուսովըր Փաթէր կ'ըսէր անոր մասին՝ «Այդ պատկերը որ շատ տարօրինակօրէն այդպէս բարձրացաւ ջուրերուն եզերքը, կ'արտայայտէ ինչ որ մարդիկ հազար

դին մտած է իր բոլոր հիւանդութիւններով»:

Ահա՛ բանաստեղծութիւն: Արդիւրեւ չէ բնադատներուն որ երբեմն բանաստեղծ ըլլան: Ուսովըր Փաթէր շատ յաճախ բանաստեղծ եղաւ, և շատ խորապէս, Վերածնութեան նուիր-

ուած իր դասական գործին մէջ, ուր կ'ախորժէր
դադանի արձագանդներ գնտուել քիչ մը անուա-
ւորութեամբ (morbidesse) խառն իր մեղա-
մաղձութեան, որովհետեւ Անգլիացի եւ երա-
զող ծնած էր: Բայց եթէ այդ բանաստեղծու-
թեան հետեւէր, ո՛ւր կ'երթար արձանագործ
Սարգին:

Իրաւունք ունեցաւ վախճալու իր գեւերէն,
նկարչականէն ու բանաստեղծականէն, զանոնք
խորապէս սիրելէ յետոյ: Անոնք էին որ իրեն

Սարգի.- Պաշտպան Ոգին

ներշնչեցին, քոյրեր այն երեւակայական կնոջ
որուն գէժքը կը ձօնէր Վինչիլին, իր Ամազոն-
ները:

Սարգիստֆիլ պարագան հոս ծանրակշիւ կը
դառնար: Տիրացած արհեստի մը, որու գաղտ-
նիքներուն մէջ քիչ արձանագործներ այնքան
յատաջ դացած են, կը դաւաճանէր բնութեան՝
ցնորական մեկնարանման մ'ի նպաստ: Իր ըզ-
գայնութեան աւելի անմիջական մղումները
գէպ ի տեսանելի ձեւն ու նկարագիրը, երազանք-
ներու կը փոխուէին, կը հալէին, կը կորսուէին
չափազանց մտաւորական խանդավառման մը
մէջ: Այլ եւս իր յուզմունքին գիտակցութիւնը
հ'ունենար՝ միմիայն տալու համար անոր ուղե-
ծուծային արտայայտութիւնը, վճռակամօրէն
ձեւափոխուած, բոլորովին վերացեալ գեղեց-
կադիտութեան մը պահանջներուն ենթարկը-
ւած: Իր վառասիրութիւնն էր քարին կամ մե-
տաղին բսել տալ, կարելի եղածին չափ խոր
յուզմունքով, քարձրագոյն մտածումը, ու
միմիայն մտածումը: Ասիկա թոյլատրուած չէ
արձանագործին: Գեղեցիկ բան է որ միտքը տի-
րէ ձեւին ու նիւթին, բայց պայմանով որ ա-
նոնք կեանք ստանան անկից: Փիղիաս յօրինեց
նշխարական Արամայգի արձան մը, որ ժողո-
վրդական բարեպաշտութիւնը բաղձապատկեց՝
ննչպէս կ'ըսէ հին Հելլէն մը: Մարդուն Ֆիդի-
քական գեղեցկութիւնը արտայայտելու յաւակ-
նութիւնը ներդաշնակուած էր մտածումին, որ
հոտ աստուածայինին հայեցողութիւնն էր, ա-
նոր հետ նոյնանալու աստիճան: Աչքերը հմա-
յելով հանդերձ, գործը բանականութեան ու
հոգիին կը խօսէր:

Անկից ի վեր, Սարգի չափեց վտանգը ո-
րուն մէջ ինկած էր: Մարդ կը սիրէ մտածել թէ
երբեմնի փոքրիկ Զերֆեգուիին յամառ,
քնքուշ ու վայրի պատկերը, Մեծարանք առ
Վինչիլէն կամ Ամազոնէ մը յետոյ՝ իրեն կը մե-
ղադէր այդպիսի փորձութեան մը մէջ մոլորելը
եւ բնութիւնը շատ ոգեկանացնել ուղելը, որով-
հետեւ բնութեան մէջ, արձանագործը, որ ճար-

տարապետ մըն է, ուրիշ բան չունի ընկիւն
բայց եթէ ընտրել գեղեցկութեան տարրերը:

Դրեթէ այն միջոցին ուր Ամազոնները կը
յօրինէր, ան ընդունեցաւ խորհուրդները մեծ
արձանագործի մը որուն արժէքին արդար գնա-
հատում կ'ընէ վերջապէս Ֆրանսան: Եթէ Բո-
սո տը Նիտերհաուզերն Սարգի ծնցուց իր ար-
ուեստին, Տեափիօ՝ իր շրինակով, իր «առա-
քինութեամբ», իր վեհանքն քնադատութիւննե-

ցուց, եւ զայն իր ճամբուն մէջ հաստատապըն-
դեց:

Այնուհետեւ, Սարգի ինքզինքը սահմանա-
փակեց՝ աւելի լաւ ինքզինքը գտնելու համար.
բանաստեղծներուն խորուց մարդկային տոամը
իրենց ստանաւորներուն մէջ փոխադրել. այլ
եւս չջանաց կեանքն պատկերացումը քղար-
կել հարկաւորապէս շիտթ խորհրդանշանական
խմտոտով մը: Ներքին է արձանագործին իր դոր-
ծին մէջ բանաստեղծութիւն նետել, բայց պէտք
է որ ատկեա իրականութեան բանաստեղծու-
թիւնն ըլլայ: Եւ Սարգի չիշեց որ, ինչքան ալ

Սարգի իր աշխատանքին մէջ

բով (Սարգիինն է այս բացատրութիւնը) իր հաբտար ըլլայ գծադրութեան եւ գոյնին հա-
ինքնութեան մասին զայն լուսատուրելը լրա- մար, ինչ փափկութիւն ալ որ ցոյց տայ ընտ-

րութեանը մէջ միջոցներուն զոր կը գործածէ, նկարիչը պէտք է զիմէ աչքախարութեան: Չէ՞ որ պէտք է ցոյց տայ ճամբուն փախչիլը հեռուն կամ ծառի մը կլորնալը՝ հարթ կտաւին վրայ: Չէ՞ որ հոն պէտք է տունին տալ իր զանգուածը միջոցին մէջ, երկնքի մը կամարը գոգաւորել, եւ բլուրը ուռեցնել հեռուն ինչպէս լեցուն լանջք մը, կամ լեռը երկարել ինչպէս աղբը մը ընկողմանած: Ո՞վ նկարիչներ, դուք պատրանատուններն էք արուեստի մը որ լի է ստութիւններով՝ խորունկ ու գեղեցիկ ինչպէս ստութիւնները բանաստեղծութեան: Արձանագործը ճամբարիտին մարդն է: Իր արուեստը նիւթական է: Ձի կրնար ածպարարել երրորդ տարածութիւնը. այն չափով արձանագործ է որով կրնայ՝ անո՛ր, չնորհիւ՝ արտաշայտել ե՛ւ շէշտը ե՛ւ երանգը: Հետեւաբար, երբ կը գտնենք բարեյաջող լիութիւնը կամ գեղեցիկ հաւասարակշռութիւնը կամ ճիշդ հասպատկերները իր զանգուածներուն եւ իր ծաւալներուն ու նրբութիւնը զոր դրած է գրծերուն թեքմանցը մէջ, նորէն բնութեան իր խելացի հաւատարմութիւնն է որ կը գտնենք իրապէս ճարտար արձանագործի մը մէջ:

Եւ Սարգիստֆ կը զգայ ասիկա: Ապահովիչ ստուգութիւնը որուն տիրացած է այժմ, գրտած է «միացմանը մէջ այն ուժերուն որ, գէշ ներդաշնակուած, կրնային իրարու թշնամի դառնալ», բայց միայն որովհետեւ յաջողած է այդ ուժերը հպատակեցնել, ի՞նչ հրճուարեր զոհողութեանց գնով, այն կամքին զոր ունի արտադրելու «գործ մը, որուն ձեւակերպական յատկութիւնը միայն՝ անոր գոյութեան իրաւունքը կ'ապահովէ»:

Այդպէս էր ստուգութիւնը որ ատենով եւ շեւցաւ յանկարծ Փոքրիկ Չերքեզուհիին կիսանդրիին մէջ: Այդ կենդանագիրը կը պատասխանէ, քսան տարուան որոնումներուն վրա-

յէն, նուազ լիութեամբ՝ անշուշտ, բայց շէտերու եւ կշռութեան նոյն ճշդութեամբ, այն նշանաւոր շարքին որոնց մէկ քանի օրինակները այս յօդուածին կ'ընկերանան: Թօրֆալիլը, (որուն համար ըսին թէ «ուղղակի է ինչպէս հոռոմէական կիսանդրի մը»), Ուսանողը, Օր. Պ***, կամ դեռ վերջերս յօրինուած Միլֆի կիսանդրին: Սարգի միշտ նախասիրութիւն մը ունեցաւ կենդանագրին համար, որ այն ճիւղն է ուր կը գերազանցէ: Սարգիի կենդանագիր՝ մը ... բայց Տիկին Ֆլորանթէնը չէ՞ նորէն որ գտած է այն բաւերը որ պէտք են այդ մասին. «Ան ունի ամբողջութիւն մը, համարձակութիւն մը որուն յատկութիւնը սքանչելի է: Անշուշտ, նկարչական (pittoresque) տարրը հոն գոյութիւն ունի, բայց վերածուած, տիրապետուած: Ձեւը կը դառնայ, եւ փրոֆիլները ամէն տեղ անհերքելի ամբողջութիւն մը ունին: Կը տեսնենք ուր կը սկսի, ո՛ւր կը վերջանայ ծաւալ մը, եւ թէ ի՞նչ փոխանցումներէ պէտք է որ անցնի ան: Հոն ամէն ինչ սեղմուած է ինչպէս կուտի մը. ամէն ինչ հոն յստակ է, եւ մարդ հաճոյք կը զգայ տեսնելով որ զանկին ազուցումը ծոծրակին վրայ այնքան ուսումնասիրուած է որքան ճակատը, շրթունքները կամ քիթը: Ու նաեւ նմանութիւն ունի բնատրպարին: Նոյն իսկ ամբողջութիւն մը կ'ընծայէ այնքան սուր զիտողութեանց, որ անոնք կենսագրութեան մը տարրերը կը համախմբեն»: Ստուգութիւնը որ ատենով ընդշմարուած եւ նախազգացուած էր, հիմա գիտակից է, աներկբայ, ինքնիշխան: Ան է որ այլ եւս պիտի ողորէ չափի այն զգացումովը, այն հզօր պարզութեամբը, այն կարգաւորութեամբը որ կը տեսնուի թէ կը պատկանին միայն անոնց որոնք իրենց ինքնութեան լիովին տիրացած են, որոնք գործերը Սարգիի հասուն տարիքին: Եւ անցեալը գրաւական մըն է իր ապագային:

ՌԸՆԷ-ԼՈՒԻ ՓԻԱՇՕ